

Ανήμερα της κήρυξης του βαλκανικού πολέμου, στις 5 Οκτωβρίου 1912, ο Παύλος Κουντουριώτης έπαιρνε τον βαθμό του υποναυάρχου, αναλάμβανε αρχηγός του στόλου στο Αιγαίο και ύψωνε το σήμα του στον «Αβέρωφ». Ο Ελευθέριος Βενιζέλος του έστειλε μήνυμα:

«Μετανιώ διότι εις τοιαύτην στιγμήν το στάδιόν μου με έφερε να είμαι ο Αρχηγός της Πολιτείας, αντί να είμαι εις εξ υμών ο,τιδήποτε, είτε αξιωματικός είτε υπαξιωματικός είτε ναύτης απλούς ακόμη».

Την επομένη, 6 του μήνα, ο ελληνικός στόλος έπλεε έξω από τη Λήμνο κι απέκλειε την έξοδο των Τούρκων από τα Δαρδανέλια. Σύμφωνα με την ελληνοβουλγαρική συνθήκη, ο ελληνικός στόλος έπρεπε να κυριαρχήσει στη θάλασσα και να κλείσει τους Τούρκους στα Δαρδανέλια. Έπρεπε όμως, παράλληλα, να ελευθερώσει και τα νησιά του Αιγαίου.

Το έργο αυτό ανέλαβαν δυο επιταγμένα ατμόπλοια με εξακόσιους ναύτες και μια διλοχία που αποσπάστηκε από το 20ό σύνταγμα πεζικού. Μαζί τους συνέπρατταν κατά περίπτωση και πλοία του στόλου.

Στις 6 Οκτωβρίου 1912, επομένη της κήρυξης του πολέμου, τα ατμόπλοια βρέθηκαν έξω από τη Λήμνο. Στις 8, η διλοχία έκανε απόβαση. Στις 9, η Λήμνος ήταν ελληνική. Ως τις 18, είχαν ελευθερωθεί σχεδόν δίχως μάχες Θάσος, Άι Στράτης και Ίμβρος. Στις 19 Οκτωβρίου, η διλοχία απελευθέρωσε τη Σαμοθράκη, στις 21 τα Ψαρά, στις 24 την Τένεδο και, στις 4 Νοεμβρίου, την Ικαρία. Στο ίδιο διάστημα, η Σάμος επαναστάτησε χωρίς βοήθεια, ενώ η Κρήτη είχε ήδη ενωθεί με την Ελλάδα. Με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα, που κατείχαν οι Ιταλοί από τον προηγούμενο Απρίλη, μόνο η Μυτιλήνη κι η Χίος δεν ανήκαν ακόμη στην Ελλάδα. Σ' αυτά τα νησιά, η διλοχία δεν αρκούσε. Οι Τούρκοι τα είχαν οχυρώσει κι έπρεπε ο στόλος ν' ασχοληθεί στα σοβαρά. Στις 7 Νοεμβρίου, έγινε η απόβαση στη Μυτιλήνη. Στο νησί βγήκαν 1.030 αξιωματικοί κι οπλίτες και 250 ναύτες. Κυνήγησαν τους Τούρκους, που υποχώρησαν κι οχυρώθηκαν σ' ένα παλιό στρατόπεδο. Οι Έλληνες τους πολιορκήσαν. Ενισχύσεις, που έφτασαν την 1^η Δεκεμβρίου, επέτρεψαν στους Έλληνες να κάνουν γενική επίθεση στις 2 του μήνα. Μέσα σε πέντε ώρες, οι Τούρκοι παραδόθηκαν.

Όταν η απόβαση στη Μυτιλήνη ολοκληρώθηκε, ο ελληνικός στόλος έφυγε για τη Χίο. Στις 11 Νοεμβρίου 1912, στάλθηκε τελεσίγραφο στον Τούρκο διοικητή του νησιού να παραδοθεί.

Αρνήθηκε. Ο στόλος μετακινήθηκε σε άλλη θέση. Την ίδια μέρα ξεκίνησε με βάρκες η απόβαση ενός συντάγματος, που είχε αποσπαστεί από τη 2^η μεραρχία. Δώδεκα του μήνα, ο ελληνικός στρατός έμπαινε στην πόλη που είχε στολιστεί στα γαλανόλευκα. Οι Τούρκοι είχαν αποτραβηχτεί σε οχυρές θέσεις στο βουνό. Έμειναν εκεί ως τις 20 Δεκεμβρίου, οπότε εκδηλώθηκε η γενική ελληνική επίθεση. Εκτός από τα Δωδεκάνησα, δεν υπήρχε πια νησί του Αιγαίου, που να μην είχε περάσει σε ελληνικά χέρια. Έμελλε όμως, να ξαναδοθούν στην Τουρκία η Ίμβρος και η Τένεδος. Ο ελληνικός στόλος κυριαρχούσε στο Αιγαίο. Οι μόνες φορές που τουρκικά πλοία προσπάθησαν να ξεμυτίσουν ήταν στις 1 και στις 3 Δεκεμβρίου. Την πρώτη φορά, το πλήρωμα του ελληνικού πολεμικού «Σφενδόνη» είδε ένα τουρκικό αντιτορπιλικό που προσπαθούσε να βγει στο Αιγαίο. Άρχισε να το κανονιοβολεί, ενώ κοντά έσπευσε και το «Λόγχη». Οι Τούρκοι απάντησαν με τα κανόνια της στεριάς αλλά το πολεμικό τους προτίμησε να ξαναμπεί στα στενά. Το μεσημέρι της ίδιας μέρας, οι Τούρκοι δοκίμασαν πάλι με ένα καταδρομικό και τρία αντιτορπιλικά. Τα δυο ελληνικά τους βγήκαν μπροστά και τα τουρκικά ξαναγύρισαν στα στενά. Τη νύχτα, έφτασαν εκεί άλλα οχτώ ελληνικά πλοία κι απλώθηκαν σε σχήμα τόξου καθώς γινόταν φανερό πως οι Τούρκοι θα επαναλάμβαναν την απόπειρα, αν ήθελαν να βοηθήσουν τους δικούς τους στα νησιά.

Η ναυμαχία της Έλλης

Ο τουρκικός στόλος ξεμύτισε από τα στενά του Ελλησπόντου το πρωί, 3 Δεκεμβρίου 1912: Μπροστά έπλεε η αρχηγίδα, το αστραφτερό νεότευκτο θωρηκτό «Μπαρμπαρόσα» του πλοιάρχου Ραμιζ. Πίσω του το επίσης αστραφτερό θωρηκτό «Τουργκούτ Ρέις», νεότευκτο κι αυτό. Πιο πίσω, το θωρηκτό «Μεσουδιέ», με τέταρτο το θωρηκτό «Ασάρ ι Τεφίκ». Πίσω τους ακολουθούσαν τέσσερα αντιτορπιλικά κι ακόμα πιο πίσω πέντε ακόμα πολεμικά.

Ο ελληνικός στόλος εκείνη την ώρα διέθετε το νεότευκτο θωρηκτό «Αβέρωφ» και πίσω του σε παράταξη τα αρχαία θωρηκτά «Σπέτσαι», «Υδρα» και «Ψαρά».

Οι Τούρκοι άνοιξαν πυρ στις 9.22' κι ενώ οι δυο στόλοι απείχαν δώδεκα χμ. ο ένας απ' τον άλλον. Μ' αυτή την πορεία, χρειαζόνταν ώρες για να πλευρίσουν. Το «Αβέρωφ» απάντησε στις 9.25'. Τα ελληνικά πολεμικά έπλεαν με βορειανατολική κατεύθυνση και με τα δεξιά πυροβόλα να χτυπούν τ' απέναντι τουρκικά θωρηκτά που ακολουθούσαν βορειοδυτική, παράλληλη με τις μικρασιατικές ακτές, πορεία. Βολή από τα δίδυμα πυροβόλα του «Αβέρωφ» έπληξε το «Μεσουδιέ» που βγήκε από τη γραμμή του και πήγε στην ουρά της

τουρκικής παράταξης. Στη θέση του μπήκε το «Ασάρ ι Τεφίκ».

Ξαφνικά, στον ιστό του «Αβέρωφ» υψώθηκε σημαία με ένα «Ζ». Σήμαινε «δράση ανεξάρτητη κι εκτός σχεδίου». Τα τρία αρχαία ελληνικά θωρηκτά έστριψαν 180° αριστερά και πήραν νότια πορεία, βάλλοντας με τα αριστερά τους πλαϊνά πυροβόλα. Ο «Αβέρωφ» ξέκοψε και πήρε ανοιχτή δεξιά στροφή. Μόνος αυτός, όρμησε ακάθεκτος σαν άγιος βοριάς, καταπάνω στα τουρκικά. Τ' άλλα τρία ελληνικά θωρηκτά έγερναν στα μετόπισθεν των εχθρικών που πια κινδύνευαν να βρεθούν στη μέση.

Μια σφαίρα βρήκε τον κελευστή Καζιντζάρη που χειριζόταν το εξωτερικό πηδάλιο του «Αβέρωφ». Αντικαταστάθηκε αμέσως. Το τουρκικό «Μπαρμπαρόσα» έμοιαζε να βρίσκεται στην άκρη της πλώρης του ελληνικού θωρηκτού. Μ' αυτή τη ρότα, σε λίγο το «Αβέρωφ» θα έπεφτε πάνω του. Παλαβωμένο το «Μπαρμπαρόσα» έστριψε δεξιά. Σαν από σύνθημα, και τα υπόλοιπα τουρκικά ξεκίνησαν να στρίβουν δεξιά. Παλαβά, δίχως ειρμό. Μια πετυχημένη τουρκική βολή τράνταξε τον αριστερό πρυμναίο πύργο του «Αβέρωφ». Συνέχισε την πορεία του. Δεν καταλάβαινε τίποτα.

Μακριά του, τα ελληνικά αγκομαχούσαν να προφτάσουν. Μόνος του ο «Αβέρωφ», σαν κυνηγόςκυλο πίσω από κοπάδι λαγούς τρελαμένους, έπλεε με όση ταχύτητα του επέτρεπαν τα 19.000 άλογα των μηχανών του, ορμώντας να φτάσει τον τουρκικό στόλο όλο που έφευγε τρομαγμένος να κρυφτεί κάτω από την προστασία των παράκτιων πυροβόλων. Χώθηκε στα Δαρδανέλια.

Όρα 10 και 25', ο υποναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης σήμανε «παύσατε πυρ». Η ναυμαχία της Έλλης, όπως ονομάστηκε, επειδή έγινε στο στόμιο του Ελλησπόντου, κράτησε μια ώρα και τρία λεπτά. Τα παράκτια πυροβόλα συνέχιζαν να ρίχνουν στον βρόντο αλλά μόνο στον πίσω αριστερό πύργο του «Αβέρωφ» μετρούσαν ζημιές:

Τρεις τραυματίες. Ο ανθυποπλοίαρχος Γκούρας Μαμούρης βαριά, οι δυο ναύτες ελαφρά. Ο «Αβέρωφ» μετρούσε απώλειες τον νεκρό κελευστή πηδαλιουχίας και τους τρεις τραυματίες του πύργου. Ο ανθυποπλοίαρχος έμελλε να υποκύψει αργότερα στα τραύματά του. Ακόμα δυο τραυματίες στο «Σπέτσαι» συμπλήρωναν τις ελληνικές απώλειες. Ελάχιστες οι ζημιές, μπορούσαν να διορθωθούν «εν πλω».

Στην απέναντι πλευρά, λίγοι νεκροί και τραυματίες στη αρχηγίδα «Μπαρμπαρόσα» που το έσκασε νωρίς με ζημιές στους λέβητες και πυρκαγιά στις καρβουναποθήκες. Στο «Τουργκούτ Ρέις», 92 νεκροί και τραυματίες.

Την ώρα που ο Παύλος Κουντουριώτης τηλεγραφούσε τη νίκη του στην Αθήνα, ο αρχηγός του τουρκικού στόλου, πλοίαρχος Ραμίζ, ζητούσε να μετακληθούν επείγοντως οι Γερμανοί τεχνίτες για τις απαραίτητες επιδιορθώσεις. Ο Ραμίζ έμελλε να περάσει από ναυτοδικείο και ν' αποστρατευτεί.

Η ναυμαχία της Λήμνου

Ολόκληρο τον Δεκέμβριο του 1912, ο τουρκικός στόλος έκανε μάταιες απόπειρες να βγει στο Αιγαίο. Όποτε προσπάθησε, βρήκε μπροστά του το «Αβέρωφ» κι επανέκαμψε στα στενά. Με τα πολλά, οι Τούρκοι αποφάσισαν να δημιουργήσουν θήραμα που θα παράσερνε το θωρηκτό «Αβέρωφ» σε κυνήγι, ώστε να μπορέσει ο υπόλοιπος στόλος τους να βγει στο Αιγαίο. Για τον ρόλο αυτό, διάλεξαν το ελαφρύ καταδρομικό «Χαμιδιέ» που κυβερνούσε ο Ρεούφ μπέης. Το σκοτεινιασμένο από τα σύννεφα βράδυ της πρωτοχρονιάς του 1913, με φουρτουνιασμένη τη θάλασσα και τα ελληνικά πλοία προσορμισμένα στην Ίμβρο, το «Χαμιδιέ» βγήκε αθέατο από τα στενά, προχώρησε παραλιακά στη Θράκη, έκοψε νότια πριν από τη Θάσο και έβαλε πλώρη για τη Σύρο. Από ένα σήμα που έπιασαν, γνώριζαν ότι εκεί ναυλοχούσε το επιταγμένο «Μακεδονία» που χρειαζόταν επισκευή του πηδαλίου του.

Λίγο πριν από το μεσημέρι της 2ας Ιανουαρίου, το «Χαμιδιέ» βρισκόταν μπροστά στο λιμάνι της Ερμούπολης της Σύρου και καλούσε τον πλοίαρχο του «Μακεδονία» να παραδώσει το πλοίο. Ο πλοίαρχος δεν διακινδύνευσε μάχη, με τη σκέψη ότι μια τέτοια ενέργεια θα έβαζε σε κίνδυνο την πόλη. Διέταξε το πλήρωμά του να βυθίσει το «Μακεδονία», το οποίο κάθισε στον πάτο του λιμανιού, με την κορφή του να εξέχει από τη θάλασσα. Οι Τούρκοι το έβαλαν στο σημάδι. Έριξαν εναντίον του 52 βλήματα από τα οποία 46 βρήκαν στόχο, χωρίς όμως να προκαλέσουν ανεπανόρθωτες ζημιές. Άλλες είκοσι βολές είχαν στόχο την μπαρουταποθήκη της Σύρου αλλά αστόχησαν. Χτυπήθηκαν και πήραν φωτιά δυο σπίτια, ενώ σκοτώθηκε ένας άμαχος και πληγώθηκαν άλλοι δύο.

Το «Χαμιδιέ» έφυγε για τη Μύκονο. Το «Μακεδονία» θα ανελκυόταν έπειτα από δέκα μέρες και, με δικά του μέσα, θα πήγαινε στον ναύσταθμο για επισκευές. Η κυβέρνηση του Βενιζέλου όμως τα χρειάστηκε. Στάλθηκε σήμα στον «Αβέρωφ» να κυνηγήσει το «Χαμιδιέ». Ο ναύαρχος Κουντουριώτης αρνήθηκε: Εξήγησε ότι το «Χαμιδιέ» αυτόν ακριβώς τον ρόλο εξυπηρετούσε, να απομακρύνει το «Αβέρωφ» από τα στενά, ώστε να μπορέσει να βγει ο τουρκικός στόλος στο Αιγαίο. Γι' αυτό άλλωστε, διέταξε και ο ελληνικός στόλος απλώθηκε σε τόξο απέναντι στα στενά. Τέσσερα τορπιλοβόλα αντιτορπιλικά ανέλαβαν να κλείσουν τον δρόμο προς τη Σμύρνη για την περίπτωση που το «Χαμιδιέ» θα προσπαθούσε να πάει εκεί, μια και στα Δαρδανέλια ήταν αδύνατο να πλησιάσει. Δεν άργησε να φανεί πόσο σωστά είχε σκεφτεί ο Παύλος Κουντουριώτης.

Εν πομπή και παρατάξει βγήκε ο τουρκικός στόλος στο Αιγαίο, στις 5 Ιανουαρίου του 1913: Μπροστά, πήγαινε καμαρωτό το «Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα» με δυο σημαίες να κυματίζουν περήφανα ψηλά: Της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και του ανίκητου «τρόμου των χριστιανών» Αλγερινού πειρατή, το όνομα του οποίου έφερε το αστραφτερό θωρηκτό. Πίσω του, θωρηκτά, καταδρομικά, αντιτορπιλικά. Η ελληνική υποδοχή οργανώθηκε στ' ανοιχτά της Λήμνου γι' αυτό και ναυμαχία της Λήμνου αποκλήθηκε η σύγκρουση της ημέρας εκείνης. Ο ναύαρχος Κουντουριώτης έστειλε σήμα στα πληρώματα των ελληνικών πλοίων:

«Ο ναύαρχος εύχεται καλήν ημέραν εις τα γενναία επιτελεία και πληρώματα».

Οι ζητωκραυγές ακούστηκαν ως την Ασία. Το «Μεσουδιέ» βγήκε πρώτο εκτός μάχης με τους άνδρες του να προσπαθούν να σβήσουν την φωτιά και να μαζέψουν τους νεκρούς τους. Το «Μετζιτιέ» ήταν το δεύτερο που έκανε στροφή να φύγει. Η έκρηξη στο «Μπαρμπαρόσα» έγινε σύνθημα φυγής. Κι επειδή ο πειρατής του 17^{ου} αιώνα ποτέ δεν το είχε σκάσει από ναυμαχία, κάποιος θεώρησε πρόπον να υποστείει την δοξασμένη σημαία του. Το «Τουργκούτ Ρείς» έμεινε τελευταίο. Έφυγε κι αυτό, όταν είδε τον «Αβέρωφ» να πλέει καταπάνω του. Και πάλι η ελληνική ναυαρχίδα χύθηκε πίσω από τα εχθρικά πλοία κυνηγώντας, μόνη αυτή, ολόκληρο τον τουρκικό στόλο. Ο «Αβέρωφ» έμοιαζε να χορεύει πάνω στα κύματα: Τη μια έδειχνε τη δεξιά του πλευρά, την άλλη την αριστερή. Μια βαρούσαν τα δίδυμα της αριστερής πλευράς, μια χτυπούσαν εκείνα της δεξιάς.

Από την έναρξη της ναυμαχίας ως τη στιγμή που και το τελευταίο τουρκικό πλοίο χώθηκε στα Δαρδανέλια είχαν περάσει ακριβώς τρεις ώρες. Οι δυο στόλοι είχαν εκτελέσει από οκτακόσιες βολές. Οι Έλληνες μέτρησαν δυο τραυματίες και καμιά ζημιά. Οι Τούρκοι είχαν στο θωρηκτό «Μπαρμπαρόσα» 67 νεκρούς, πάνω από εκατό τραυματίες, με εκτός μάχης το πλοίο. Στο «Τουργκούτ Ρείς» 47 νεκρούς και τραυματίες, με επίσης εκτός μάχης το πλοίο. Στο «Μεσουδιέ» 68 νεκρούς και τραυματίες κι αχρηστεμένο το κεντρικό πυροβολείο. Ο

Τούρκος αρχηγός του στόλου ενημέρωσε το επιτελείο του προσθέτοντας υποθέσεις:

«Πρέπει να είχαν Άγγλους εκπαιδευτές πυροβολητές οι Έλληνες. Αυτή τη φορά, τα πυρά τους ήταν καταγιστικά. Εμείς τα περιμέναμε όπως στα Δαρδανέλια αλλ' αυτοί χτυπούσαν με τρομερή ταχύτητα». Όμως, η διαφορά βρισκόταν αλλού: Στη ναυμαχία της Έλλης, τα κανόνια του «Αβέρωφ» είχαν μπλοκάρει από υπερθέρμανση. Στη ναυμαχία της Λήμνου, το πλοίο πήγαινε, μια με την αριστερή, μια με τη δεξιά πλευρά, ακριβώς για να μην υπερθερμανθούν πάλι τα πυροβόλα και ξανακολλήσουν.

Ο υπουργός Στρατιωτικών και Ναυτικών της αυτοκρατορίας, Ναζίμ, ενημέρωσε τον Μεγάλο Βεζίρη στο έκτακτο υπουργικό συμβούλιο: «Ο Στόλος ενήργησε παν το δυνατόν και ουδέν πλέον δύναται να αναμένει η πατρίς από θαλάσσης».

Στις 10 Ιανουαρίου 1913, πραξικόπημα των Νεότουρκων ανέτρεψε την τουρκική στρατιωτική ηγεσία. Ο νέος Τούρκος επιτελής δήλωσε (ανταπόκριση της «Εφημερίδος» της Αθήνας από την Κωνσταντινούπολη, 13 Ιανουαρίου 1913):

«Ο “Αβέρωφ” απέδειξε ότι οι πόλεμοι δεν κερδίζονται από τα όπλα αλλά από αυτούς που τα χειρίζονται. Γνωρίζω ότι είχομεν συγκεντρώσει όλο μας το πυρ κατά του “Αβέρωφ”. Το αποτέλεσμα της ναυμαχίας της Λήμνου απέδειξε την μεγάλη ναυτική αλήθεια ότι η ποιότητα του εμπύχου υλικού είναι η κυριαρχούσα. Τρία (αξιόμαχα) σκάφη ημείς εναντίον του “Αβέρωφ”. Ένας εκείνος εναντίον ημών. Ιδού το αποτέλεσμα».

Ο τουρκικός στόλος δεν ξαναβγήκε στο Αιγαίο. Ούτε στους Βαλκανικούς πολέμους ούτε στον Α' Παγκόσμιο καθώς ο «Αβέρωφ» καιροφυλακτούσε. Όσο για το «Χαμιδιέ», περιπλανήθηκε μήνες στις θάλασσες, με μοναδική αξιόλογη δράση αυτή στις 28 Φεβρουαρίου 1913. Την ημέρα εκείνη πλησίασε τις ακτές της Βορείου Ηπείρου και κανονιοβόλησε την εκεί σερβική απόβαση, σκοτώνοντας 119 Σέρβους και τέσσερις Έλληνες, ναυτικούς στα πλοία που μετέφεραν τον αποβατικό στρατό. Ένα ελληνικό φορτηγό βυθίστηκε. Στη βάση του το «Χαμιδιέ» μπόρεσε να επιστρέψει στις 10 Αυγούστου, όταν πια όλα είχαν τελειώσει.

(τελευταία επεξεργασία, 6.5.2009)